

DAMASCHIN POP - BUIA

LICHTUNGEN un nou roman al scriitoarea IRIS WOLFF

Lansarea în Marbach, la 08 februarie 2024

Foto: Helmut Wolff

Am avut norocul de a mă fi numărat printre cei care știam despre romanul *Lichtungen* (*Luminișuri* ori poate *Licăriri*), încă de pe când acesta era în faza de lucru. Mai mult, și măgulitor pentru mine, Iris Wolff mi-a cerut părerea în privința unor pasaje care în romanul din urmă apăreau în limba română ori aveau o legătură cu aceasta, lucru pe care l-am făcut cu multă plăcere.

O să schițez mai jos câteva date biobibliografice, după care o să zăbovesc o vreme asupra romanului lansat de curând, mai întâi în Literaturhaus din Stuttgart, pe 30 ianuarie, mai apoi în Muzeul Literaturii Germane din Marbach pe Neckar, pe 8 februarie, unde m-am bucurat de privilegiul de a mă fi numărat printre invitații „nominalizați”.

Despre **Iris Wolff** am scris în mai multe rânduri, ultima dată în urmă cu mai bine de trei ani, după apariția, în 2020, a romanului *Unschärfe der Welt*, tradus între timp în cinci limbi: italiana, franceză, olandeză, bulgară, precum și în românește (*Lumea estompată*, Editura Lebăda Neagră, Iași, 2022, tradus de Andreea Odoviciuc). Romanul a fost nominalizat pentru *Deutscher Buchpreis*, *Bayerischer Buchpreis*, categoria beletristică, cât și pentru *Wilhelm-Raabe-Literaturpreis*, în anul apariției, 2020.

Pentru a îmbogăți informațiile de ordin bio-bibliografic, o să trecem în revistă câteva aspecte care îi alcătuiesc portretul.

Născută în Sibiu, în 1977, își petrece ultimii ani din România în Semlac (*Semlak*), în Banat. Emigrează în Germania, împreună cu familia, la vârsta de doar 8 ani. Studiază aici Germanistică, Științele religiilor, precum și Grafică și Pictură, la *Philipps-Universität* din Marburg. A lucrat, din 2003 până în 2013, în *Deutsches Literaturarchiv* (Arhivele literaturii germane) din Marbach, unde actualul roman, *Lichtungen*, a și fost lansat, după o prezentare care avusese loc, cu 10 zile mai devreme, în Stuttgart. În 2020 i-a fost conferit *Marieluise-Fleißer-Preis* pentru întreaga activitate scriitoricească.

Universul prozei scriitoarei născută în România se hrănește cu precădere din spațiul transilvan, iar în cazul ultimei apariții, despre care vom scrie mai jos, din cel maramureșean și, în timp, unul ridicat la nivel de spațiu european.

Redăm mai jos lista aparițiilor editoriale ale autoarei la care facem referință:

- *Halber Stein* (Jumătate de piatră), roman, 2012
- *Leuchtende Schatten* (Umbre luminânde), roman, 2015
- *So tun, als ob es regnet* (A se face că plouă), roman, 2017
- *Die Unschärfe der Welt* (Lumea estompată), roman, 2020.

Actuala apariție, romanul *Lichtungen*, a văzut lumina tiparului, precum în 2020 *Die Unschärfe der Welt*, la *Klett-Cotta Verlag* din Stuttgart, o editură cu o carte de vizită impresionantă.

Trebuie spus, din capul locului, că apariția romanului *Lichtungen* a fost întâmpinat cu brațele deschise de cele mai exigente „instanțe” ale criticii literare, bucurând-se de spații largi în mediile germane de specialitate. Denis Scheck, un critic literar și moderator de mare clasă, cu calități rare, într-un interviu luat autoarei, afirma: „Acest roman este marcat de un limbaj incredibil de tandru, care produce cititorului pur și simplu fiori. Este o mare reușită literară. [...] Anul literar 2024 începe într-adevăr în forță, cu *Lichtungen* de Iris Wolff.” (Denis Scheck, WDR 3, 08 ianuarie 2024).

În Literaturhaus din Stuttgart, pe 30 ianuarie, a avut loc prima prezentare a noului roman și, potrivit relatărilor din presă, Iris Wolff a încântat, din nou, publicul.

Foto: Sebastian Wenzel

„De la Franz Kafka și de la Hermann Lenz am învățat că acasă este un loc interior pe care ai posibilitatea de a-l găsi prin scris. De asemenea, mă simt înrudită cu Mascha Kaléko și Gottfried Benn, prin poeziile lor. Orice carte bună poate fi de bun augur pentru propriul scris. Rămân în Transilvania, dar las tot mai mult din lume să intre în cărțile mele”, afirmă consacrata scriitoare, ceea ce ne amintește că, da, scrisul ei se hrănește dintr-o substanță care își are rădăcinile în „Siebenbürgen” (Transilvania). În Stuttgart evenimentul cultural a fost moderat de **Katharina Borchardt**, în vreme ce lansarea romanului în Marbach auf Neckar, numit și orașul lui Schiller (născut aici), a avut loc în Muzeul Literaturii Germane, iar prezentarea a fost preluată de **Jan Bürger**, scriitor și critic literar, de câțiva ani cercetător științific la instituția mai sus amintită.

Rar mi-a fost dat să văd atâția iubitori de carte la un loc, cu excepția, desigur, a târgurilor de specialitate. M-am îndreptat, împreună cu vechiul și bunul meu prieten, Richard Müller-Schmitt, spre clădirea care găzduia evenimentul, am trecut pe lângă standul la care se cumpărau biletele de intrare, am spus, că suntem amândoi pe lista invitaților, scutiți, așadar de taxa percepută, ni s-a spus – spre marea noastră uimire – că „eu nu am o asemenea listă, dar vă cred pe cuvânt” – „am luat aminte, înainte de intrarea în Humboldtsaal, de o masă pe care erau expuse și oferite spre vânzare publicului cărțile autoarei care urma să joace rolul principal în această seară.

Prietenul meu, fost lector la Editura *Reclam*, cu un orizont cultural impresionant, este un cititor fidel al scriitoarei Iris Wolff, căreia i-a urmărit evoluția de-a lungul anilor. Acestuia nu îi

scăpase nici „die Lesung” (prezentarea) din Stuttgart. În drum spre sală povesteam despre conținutul și ecourile pozitive pe care cartea le-a trezit în presa de specialitate. O frază de-a lui mi-a atras atenția și mi s-a părut demnă de reținut. L-am rugat să mi-o trimită și prin Mail, pentru a fi sigur că nu îmi scăpase nimic. Iată ce afirma:

„Der enorme Zuspruch zu Iris Wolfs Buch auch damit zusammenhängen könnte, dass in dieser Zeit einer immer schwerer erträglichen Spannung und Spaltung in unserer Gesellschaft, einer Zeit gebieterischer Aufherrschaft und Zumutung permanenter politischer Positionierung, (...) ihr Herangehen an die Dinge, ihre Art des Erzählens, das, was sie in Interviews sagt, eine Art Gegenbild dazu bedeuten, ein Aufatmen, eine Öffnung des Horizontes!”

În rom: „Ecolul pozitiv al cărții lui Iris Wolff ar putea fi explicat și de faptul că, în această perioadă de tensiune și divizare din ce în ce mai accentuate în societatea noastră, aceste vremuri de dominare imperioasă și de impunere a unei poziționări politice permanente, (...), abordarea acesteia, felul ei de a povesti, afirmațiile din interviuri, se încheagă într-un fel de contra-imagini: ca o gură de aer proaspăt, o deschidere de orizont!”.

Construcția narativă a romanului este cu totul originală, capitolele fiind redactate invers, de la sfârșit la început. Astfel, primul capitol poartă numărul nouă, iar cel final numărul unu, o enumerare inversă. Această tehnică este rar întâlnită, ori cel puțin nu atât de vădită ca în *Lichtungen*. La început m-am gândit că s-ar putea face o similitudine cu romanele de tip polițist, care pornesc de la un caz care a avut loc (îndeobște o crimă) și ajung să găsească, prin mijloacele specifice genului, făptașul, ori făptașii. Dar o astfel de apropiere nu poate fi făcută, căci personajele și evoluția lor nu au nimic de a face cu cele din romanele Agathe Christie, de exemplu. Iar *Lichtungen* vin să lumineze crâmpie dintr-un timp trecut, ca o lanternă care privește de la sfârșitul tunelului înspre începutul lui, adică luminișuri care, la nivelul memoriei, pe axa timpului iau o formă tot mai distinctă.

Pe Lev și Kato îi leagă o relație aparte, și asta încă de la vârsta copilăriei. După deschiderea granițelor către Occident, drumurile vieții celor doi se despart, ceea ce le schimbă legătura în mod substanțial. Povestea este relatată printr-un instrumentar stilistic care îi este specific scriitoarei, cu care, de altfel, ne-a obișnuit din cărțile anterioare: poeticul, elemente de legendă, subtilitatea surprinderii naturii în toată splendoare ei, a celei înconjurătoare (cadru) și, mai ales, a celei umane, viața interioară a personajelor. Actualul roman al lui Iris Wolff vorbește despre o prietenie ieșită din timp, ori poate un timp parcurs după propriile-i reguli.

La unsprezece ani, Lev este ținut, vreme de câteva săptămâni, la pat. Kato, o colegă de clasă și bună prietenă, este trimisă la căpătâiul acestuia, pentru a-i aduce temele. Între ei ia naștere o legătură aparte, puternică, care celor doi adolescenți un punct de sprijin în statul comunist multietnic din România. Câțiva ani mai târziu, Lev încă tot reface traseele copilăriei, în timp ce Kato plecase, de ani mulți, în Vest. În toată această vreme, despărțitoare, relația acestora lor se rezumase la niște cărți poștale, pe care Kato le desena și expedia din toată Europa. Până când, într-o bună zi, Lev primește o vedere din Zürich pe care era scria doar atât: *Când vii?* Iris Wolff transformă, cu abilitate și mult simț poetic, momentul de înălțare sufletească în care o viață atinge o altă, alcătuieste, cu măiestrie, portretul unei prietenii emoționante, una care se dezvăluie ca o călătorie în trecut și a cărei reverberații persistă multă vreme.

"El nu voia să se bucure prea devreme", scrie Iris Wolff, care privește povestea cu ochii perspectivei lui Lev. Se evocă vremurile din trecut, totul petrecându-se încetul cu încetul. Relația dintre Lev și Kato se derulează de la Z la A.

Aceștia se cunosc de încă de copii, din România vremurilor în care regimul socialist făcea regulile și rigorile, însă viața în sine e mai mult decât legi ori ideologie. Lev este un îndrăgostit de natură, de oameni, cu pluralitatea limbii lor și buna conservare a vechilor obiceiuri. Mai târziu, Kato va găsi refugiul în artă, iar după deschiderea granițelor va profita de prima ocazie pentru a părăsi România. Deși distanța dintre Lev și Kato nu era de loc de

neglijat, legătura lor nu s-a rupt niciodată complet. Când Lev, în cele din urmă, o va revedea, Kato va fi o pictoriță de stradă, ducând o viață incertă, dar plină de împlinirea pe care i-o oferea arta, chiar dacă era una mai degrabă de anonimă.

Iris Wolff propune, astfel – și nu este nimic nou în scrierea sa -, cotidianul obișnuit în literatură: un cuplu care pare fericit și căruia cititorul vrea să-i cunoască parcursul. Cu toate acestea, romanul nu caută doar punctul de plecare, ci insistă mai întârzie mai mult în a privi înapoi. Tehnica construirii acestuia este „matrioșka”. Fiecare capitol în sine redă o poveste din viața lui Lev, a lui Kato ori a amândurora, după principiul numit mai sus, adică o păpușă în interiorul altei păpuși. Ea redă o anumită epocă, pierzând din vedere unele personaje, dar adăugând, în locul acestora, altele. Sfârșitul fiecărei povești rămâne întotdeauna deschis. El se închide însă, odată cu începutul poveștii anterioare. Această metodă, exersată cu mult rafinament, este posibilă la Iris Wolff pentru că autoarea dispune de mijloacele de transmitere a detaliilor, cu o aplecare vădită spre minuțios, pentru că scrie foarte precis, în ciuda bogăției de imagini – adevărate tablouri, pline de lirism. Rar se întâmplă să fie nevoie de o întoarcere a paginilor pentru o eventuală lămurire a continuității celor tocmai citite.

Cartea de față ne pune în față oameni cărora statul le atribuie o anumită naționalitate, dar care simt că locul lor nu este acolo. Lev vine la Zürich și constată că semenii din jurul lui vorbesc germana, limbă pe care de fapt o stăpânește și el, și asta pentru că o parte a familiei sale este de origine germană, cealaltă românească, nu a simțit însă, niciodată până atunci, nevoia de a se atașa uneia ori celeilalte categorii. Abia aici, în Elveția, își dă seama: Originile sale erau purtate în accentul pe care îl avea, „cusute în haine și pantofi”, când vorbea germana. Mai poetic nici că se putea...

Bilingvismul acestuia îl leagă și mai tare de Kato, iar când sunt numai ei, trec la limba română, o cale de întoarcere în copilărie și a trăirii revelației "ca și cum până atunci nu ar fi putut să-și privească amintirile decât din exterior." Excelentă punere în relație, limba ca mijloc de identificare.

Mai târziu vom citi că între protagoniști au existat și perioade de tăcere. Subiectele pe care nu le „discutaseră au rămas înfipte în pământ ca niște pietre de hotar, nu se putea trece dincolo de ele”.

Lichtungen este cel de-al cincilea roman al lui Iris Wolff. Romanul care i-a precedat, *Die Unschärfe der Welt (Lumea estompată)*, a fost celebrat pe bună dreptate: Modul în care autoarea împletește istoria contemporană cu magia, felul în care își conduce personajele dincolo de granițe, fac dovada unei stăpâniri lingvistice și stilistice care încântă. Ținuta și consistența narativă, precum și alegerea tonului melodios sunt, cel puțin, la fel de convingătoare și în "*Lichtungen*", precum în *Lumea estompată*. Personajele se mișcă din nou, sau poate mai accentuat decât până acuma, în spații europene, dar, de data aceasta, referințele politice sunt mai discrete. Cuvântul „tovarăș” apare o singură dată, așteptarea documentelor pentru plecarea în străinătate este doar amintită, la o afirmație precum „în aceste vremuri”, nu se insistă pe conotația ei, Iris Wolff se folosește de cuvinte mai degrabă pentru a surprinde spațiile și relațiile dintre oameni, frazele scrierii ei sunt construite cu migală și cu o abilitate aparte. Elementele de bază sunt dragostea, prietenia ori, dimpotrivă, distanța. Detaliile sunt de multe ori puncte de plecare într-un demers al împlinirii unui univers simplu și plin de elemente luminoase (*Luminișuri*). Originile lui Kato, desenatoarea, sunt prezentate astfel: „*Mit sparsamen Strichen setzten sich die Hügel und Straßen ihres Dorfs zusammen*“ („Dealurile și ulitele satului ei erau trasate în linii vagi.”), o imagine-tablou, de-a dreptul picturală.

În capitolul al șaselea autoarea preia o știre de la radio care anunța catastrofa de la Cernobîl, pe 26 aprilie 1986. Câteva pagini mai târziu, respectiv după accidentul nuclear, La împlinirea a 18 ani, lui Lev îi sosește ordinul de chemare în armată. Acolo suportă, printre altele, „înșiruirea repetată până la nesfârșit a faptelor eroice ale lui Ceaușescu”, ca pe o litanie mult ascultată, leitmotive cunoscute încă din anii de școală.

Pe la mijlocul romanului, aflăm despre experiența tristă pe care o trăiește Lev, prin pierderea bunicului său, Ferry, care fuge în Occident. Nepotul, foarte atașat de bunic, va fi puternic

marcat de această grea despărțire, căci el preluase, prin concursul împrejurărilor, și rolul de tată. De la acesta Lev a aflat despre originea sa austriacă, spusă pe un ton elegiac, cu accente de legendă, scriitoarea servindu-se de instrumentele învăluirii în poezie, procedeu întâlnit și în romanele anterioare, cu precădere în *Lumea estompată*. Prin mijloacele menționate, Iris Wolff evită trimiterea directă la despotismul vremii, la politicul, ori, mai precis ideologicul, care domina toată suflarea românească, dar și cea a minorităților conlocuitoare, printre care și etnicii germani. Și îi reușește foarte bine, iar acest aspect conferă romanului o așezare deasupra politicului, punând în față omul, relațiile dintre semeni, animate de sentimente, de nebuloasa existenței, de frământările interioare ale personajelor, de individualitatea acestora. Lev, precum și Kato, și nu numai aceștia, lasă exteriorul să se desfășoare în paralel, iar ei se hrănesc cu intensitatea vieții interioare, una involburată. Până și aspecte care par a avea o pondere importantă trec în umbră, dar nu în una care închide porțile ci, dimpotrivă, lasă deschisă libertatea de interpretare. Ca din întâmplare, către sfârșitul romanului, se recită o strofă dintr-o poezie a marelui poet Lenau. Un domn Radu cere o traducere a poeziei în limba română, căci la urma urmei Lenau ar fi un poet român. Ba nu, a scris în germană, a fost deci german, ba nici una, nici alta, Lenau a fost austriac, ne învață Ferry. Simplu, fără mari acolade, fără adaosuri explicative. La citirea acestor rânduri, eu, bunăoară, m-am gândit la soarta celor care au sosit aici, în spațiul german, venind din țările estice ale Europei. Mă refer la cei de etnie germană, care, odată ajunși aici, sunt văzuți drept români, adică dintr-o perspectivă unilaterală, asemănătoare cu cea a lui Radu din *Lichtungen*, dar văzută din alt unghi.

Despre personaje și diferitele lor ipostaze s-ar putea spune încă multe, dar ele sunt privite mai puțin sub raportul fizic, întârziindu-se pe forul lor interior. Cu toate acestea, Iris Wolff reușește să țină la înălțime ștacheta suspansului, și asta chiar în condițiile unei tehnici noi, aceea de a privi tot timpul din spate devenirea eroilor romanului actual.

Dacă *Lichtungen* era, în urmă cu două săptămâni, pe locul zece al listei de *Bestseller* a prestigioasei publicații *Spiegel-Online*, romanul se clasează astăzi (24.02.2024) pe locul doi, un salt pe cât de uriaș, pe atât de meritat.

În presă am dat, printre altele, de o prezentare succintă, care punctează însă foarte bine atributele de bază ale romanului, semnată Stefan Kister, redactor la *Stuttgarter Zeitung*:

„Iris Wolff erzählt die Geschichte von dem Holzarbeiter Lev un der Straßenkünstlerin Kato, zwei einander bestimmten Menschen, die sich im Strom der Zeit verlieren und wiederfinden. Das besondere: Der Strom fließt rückwärts.

Leseprobe „Erinnerungen waren über die Zeit verstreut wie Lichtungen. Man begegnet ihnen nur zufällig und wusste nie, was man darin fand.“

Der Kunstgriff, dass sich das jeweils gegenwärtige Handeln der Personen erst erliebt, je mehr man vor ihrer Vorgeschichte erfährt, macht auf verblüffende Weise die Erkenntnis anschaulich, dass man vorwärts lebt und rückwärts versteht.“

„Iris Wolff relatează povestea tâmplarului Lev și a desenatoarei de stradă Kato, doi oameni făcuți unul pentru celălalt, care se pierd și se regăsesc odată cu curgerea anilor. Curiozitatea: Fluxul curge în sens invers.“

Proba de lectură: "Amintirile s-au împrăștiat în timp ca niște scăpărări de luminite. Dădeai peste ele doar din întâmplare și nu știai niciodată ce vei afla în ele."

Trucul constă în faptul că, cu cât aflăm mai multe despre trecutul unei persoane, cu atât îți dai seama că aceasta trăiește înainte și înțelege înapoi." Un paradox, însă doar la prima vedere, așa adăuga eu.

Ca de fiecare dată când am ocazia de a participa la prezentarea unei noi cărți a scriitoarei, am fost numai ochi și, mai ales, urechi la ceea ce povestea despre laboratorul creației, despre „meine Figuren” (personajele mele), felul în care acestea apar, se dezvoltă, sunt luate fiecare în parte și puse în scenă, despre faptul că ele sunt așa cum sunt, „meine Figuren können sich nicht wehren”, spune I. W., adică nu se pot apăra, în cazul în care ar fi privite pieziș, despre acribia aplecării spre detalii, nevinovate, la prima vedere, luminătoare, la o

alta, despre nespusul, dar sugeratul, despre o plutire dincolo de palpabil, despre întoarcerea în timp, despre nebulosul trecutului, care se luminează odată cu cernerea vremii. Desigur, aceste mici incursiuni mărturisitoare, pe care Iris Wolff le-a făcut, veneau ca răspunsuri la unele întrebări puse de Jan Bürger, moderatorul evenimentului din Marbach,

Pentru acordarea autografelor s-a stat la coadă; și încă la una considerabilă. Noroc că sala era foarte încăpătoare.

Lichtungen este deja acum, la puțină vreme de la apariție, un adevărat *Bestseller*, lucru care face posibilă perspectiva intrării în posesia unor premii literare de prestigiu. Eu îi doresc cât mai multe, dar înainte de toate, *Deutscher Buchpreis* la ediția din toamna anului în curs a Târgului de Carte din Frankfurt am Main! Dar până atunci Târgul de carte poposește la Leipzig, între 21 și 24 martie, adică în curând...

Ostfildern, 28 februarie 2024